

TOETSEN EN TESTS voor de moedertaal

Drs. H. Wesdorp

Inleiding

Zoals uit de discussies vooraf al bleek, twijfelen slechts weinigen aan het nut van objectieve schooltoetsen voor determinatie en selectie. Toch was er enig onbehagen te bespeuren: men ervaart het CITO als een vreemde eend in de onderwijsbijt. Dit toonden vragen als: hoe weet het CITO wat getoetst moet worden en welke invloed zullen de toetsen op de onderwijspraktijk hebben. Trouwens, waarom zoveel moeite besteed aan het perfectioneren van selectiemiddelen; past een dergelijk streven wel bij de hedendaagse vernieuwingstendenzen als meerjarige brugperiode, ongedeeld VWO en middenschool? Na een historisch overzichtje van de ontwikkelingen van de laatste jaren, kwam de inleider snel op zijn eigenlijke onderwerp. Welke soorten toetsen kan men onderscheiden en hoe kan men ze gebruiken?

Toetsenconstructie

Gestandaardiseerde toetsen meten een bepaalde vaardigheid voor een bepaald niveau (b. v. begrijpend lezen voor eind klas 3 basisond.). De definitieve versie moet men eerst afnemen van een representatief aantal personen van het betreffende niveau; ze moet gebaseerd zijn op een algemeen aanvaard leerplan en houdt geen rekening met bijzondere situaties. Dergelijke toetsen, waarvan er nog maar weinig bestaan, bieden de mogelijkheid de resultaten te vergelijken met die van een zorgvuldig gekozen normgroep.

De teacher-made tests worden door de individuele docent geconstrueerd om zijn onderwijs te evalueren. Technisch zullen ze vaak de mindere zijn van de bovengenoemde, maar ze sluiten beter bij de gegeven stof aan. Door itemanalyse kan de docent bepalen in hoeverre hij zijn doel heeft bereikt en zo niet, in welk opzicht er iets aan zijn didactiek schort. In de toekomst zal op deze toets de nadruk moeten liggen; het CITO wil itemverzamelingen per vak opbouwen (itembank) met catalogi. De docent kan dan uit deze verzamelingen zijn eigen toets samenstellen. De voordelen van de teacher-made test en de gestandaardiseerde test zullen dan enigszins worden gecombineerd.

Toetsgebruik

Al is er heel wat tegen permanente selectie in te brengen, als men moet selecteren kan men beter op toetsen vertrouwen dan op subjectieve impressies (cf. Vijven en zessen van De Groot). Van selectieve toetsen moet men eisen dat de scores een grote spreiding vertonen, dat ze terwille van de betrouwbaarheid uit een groot aantal items bestaan en dat ze variabelen meten die van belang zijn voor de verdere ontwikkeling van de leerling. Als selectiemiddel

is het opstel onbruikbaar daar objectieve beoordeling onmogelijk is.

De diagnostische toetsen staan tegenover de selectieve. In ons onderwijs komen ze nauwelijks voor. Ze moeten betrouwbare informatie leveren ten dienste van de vakdidactiek en kunnen bijdragen leveren aan de heroriëntatie op dit terrein. Maar ook de leerling moet deze toetsen kunnen gebruiken als informatie omtrent zijn typische problemen, waarmee hij zijn voordeel kan doen. De toetsinhoud moet zich beperken tot een deel van de leerstof, b.v. een maand wiskunde. Voor vakken met een doorzichtige vaardighedenopbouw zijn zijn deze toetsen het gemakkelijkst te construeren. In de alternatieven kan men bepaalde denkfouten inbouwen, zodat men tevens een foutenanalyse kan verrichten, met alle voordelen voor de didactische herbezinning.

Tenslotte zijn er de toetsen die meten of bepaalde minimum einddoelstellingen bereikt zijn. Als voorbeeld kan de zgn. Amsterdamse schooltoets *) dienen die in 1970 aan ca. 45000 leerlingen van het basisonderwijs is voorgelegd. Als het goed is, meten de toetsen of de leerlingen het onderwijs met vrucht genoten hebben. Daar het hier gaat om minimum doelen zullen de items niet te moeilijk mogen zijn. Alleen waar zich bijzondere situaties hebben voorgedaan, mogen de resultaten onder het gemiddelde liggen. De Amsterdamse schooltoets vertoont enkele eigenschappen die eigenlijk strijdig zijn met het hierboven beschreven karakter van de toets: de items zijn i.h. alg. te moeilijk (gemiddelde p-waarde is .65) Van meer belang is echter, dat de toets door basis- en vervolgonderwijs als selectiemiddel wordt gehanteerd. Weliswaar is selectie van meet af aan één der toetsdoelen geweest, maar dat komt nu wel erg centraal te staan. Men dringt aan op maatregelen tegen fraude, op geheimhouding en men vraagt om normen - kortom, de toets krijgt examenkarakter.

Deze ontwikkeling is onrustbarend voor wie zich realiseert dat de einddoelstellingen van het basisonderwijs nergens zijn vastgelegd en dat het CITO slechts van enkele enquêtegegevens en de "Proeve van een leerplan" van het Nutsseminarie kan uitgaan. Sommige doelstellingen laten zich bovendien niet meten in de vierkeuzevorm, en wanneer zo'n doelstelling om die reden niet in de toets vertegenwoordigd is, dreigt een reëel gevaar dat de toets mettertijd een verschralende invloed op het leerprogramma zal uitoefenen. Juist doordat de toets de status van examen heeft verworven, kan deze invloed ervan uitgaan. "Hier kan de VON belangrijk werk doen. VON-leden zouden een doelstellingenwerkgroep kunnen vormen die tracht zo concreet mogelijk de doelstellingen van het moedertaalonderwijs vast te leggen." Het onderwijs is gebaat bij een zo concreet en relevant mogelijke schooltoets; volgend jaar wordt hij waarschijnlijk van ca. 60000 kinderen afgenomen.

(De heer Wesdorp verricht voor SVO een onderzoek naar de mogelijkheden ook het produktief-schriftelijk taalgebruik objectief te meten. Over het Interimrapport "Opstelbeoordelingstechnieken", het eerste deel van het vierledige onderzoek, zal in Moer een beschouwing verschijnen. H.J.H.)

*) Zie ook H. Wesdorp: Het moedertaalgedeelte uit de A'damse schooltoets; MOER

Vragen

Hierna legde de inleider het congres de volgende vragen voor:

1. Aan welke soort toetsen bestaat behoefte? De meeste belangstelling ging uit naar de diagnostische toetsen.
2. Voor welk niveau van onderwijs is er behoefte aan toetsen en welke prioriteiten moeten we daarbij stellen? Men kwam niet tot duidelijke uitspraken terzake.
3. Wat moet de inhoud zijn van de te construeren toetsen? Wegens gebrek aan research en "harde" gegevens is het onverantwoord hierover nu een uitspraak te doen. De mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid is echter zeer belangrijk, maar pas door onderzoek kan worden uitgemaakt welke componenten hierbij een rol spelen en wat hun gewicht is. Hierbij doet zich een pikante situatie voor: het onderwijs vormt de grootste post op de begroting, maar voor de verwerving van "harde gegevens", het bepalen van de doelstellingen van een der voornaamste schoolvakken, moet men een beroep doen op de onbetaalde medewerking en vrijetijdsbesteding van de leden van een beroepsvereniging. Enfin, de organisatoren hadden het al voorzien: de intekenlijsten voor de werkgroepen lagen al klaar.
4. De vierde vraag bevatte een aanbeveling van de VON om tot explicitering van doelstellingen te geraken. In de huidige omstandigheden bepalen de eisen van het vervolgonderwijs dan wel het eindexamen de doelstellingen van het moedertaalonderwijs; daarnaast is er de invloed van de schoolboekjesschrijvers en indirect de H.H. uitgevers, plus die van het CITO. Men verkeert in het onzekere over de activiteiten van de COLO, de universiteiten en de verschillende lerarenopleidingen.
5. De VON zou zich ook kunnen bezinnen op het nùt van het gebruik van objectieve meetinstrumenten voor de taalvaardigheid. Wegens gebrek aan gegevens durfden de deelnemers hierover thans nog geen uitspraak te doen.

(Eli Vroom)

TOETSEN EN TESTS VOOR DE MOEDERTAAL

Overzicht en voorbeelden

Drs. H. Wesdorp

Kleuterschool - 1e klas basisschool

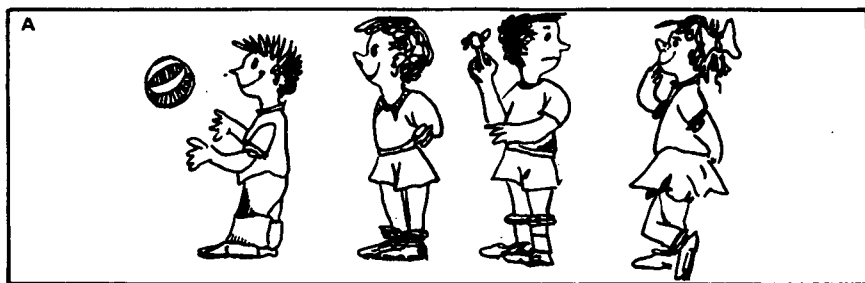
C. van Calcar e.a.
Instrumentarium, Keizersgracht 704,
Amsterdam

Begrippentoets I (kl. sch.) II en III

Begrippentoets (III)

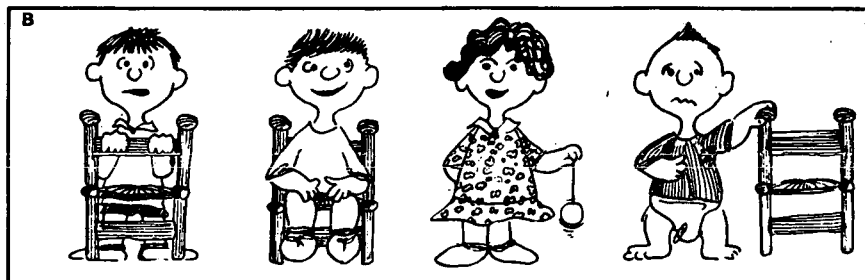
Instructie:

(De onderwijzeres heeft de eerste plaatjes vooraf op het bord getekend)
"Hebben jullie allemaal de bladzijde voor je waar je in het bovenste hokje kinderen ziet? Eén kind speelt met de bal, zie je wel? Kijk hier heb ik het ook getekend. Leg nu het kartonnetje dat je van mij gekregen hebt, onder het hokje waar de kinderen in getekend staan. Heeft iedereen dat? (De onderwijzeres controleert) Goed zo. Luister nu goed. Ik ga jullie iets vragen. Met jullie potlood doen jullie wat ik ga vragen. Let op.
Zet een rondje, een kringetje om het tweede kind. Heeft iedereen dat zo gedaan? Dan gaan we nu verder." De proefleider doet het nu voor op de bordtekening. Het kind moet een duidelijk rondje maken. Het is niet erg als er een streep door de tekening gekomen is.

B. Schuif je kartonnetje één hokje omlaag. Onder de kinderen met de stoeltjes. Kijk (de onderwijzeres wijst op de tekening op het bord). Hieronder. Doe het maar in jullie boekje. Heeft iedereen dat? (de onderwijzeres controleert). Goed zo. Let nu op wat ik vraag.

ZET EEN RONDJE, KRINGETJE OM HET KIND DAT OP DE STOEL ZIT.

G. A. Kohnstamm e. a.
Pedagogisch Instituut, Trans 14,
Utrecht, 1968

Utrechtse taalniveautest voor 4 - 7-jari-
gen: (UTANT 4 - 7)
Woordenschat,
Analogieën en tegenstellingen
Grammatica,
Onder woorden brengen.

1e klas basisschool

C. van Calcar e. a.
Instrumentarium,
Amsterdam, 1968

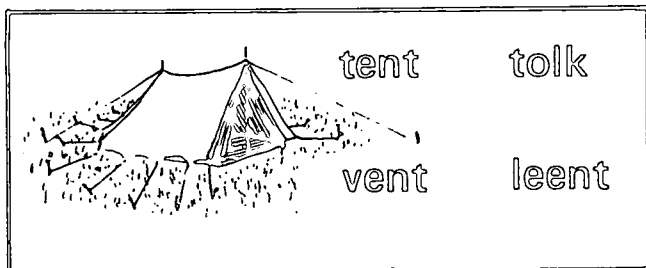
Klassikaal afneembare toets voor het
mechanisch lezen (KALOM) I en II
(nov. -jan.)

Mechanisch lezen

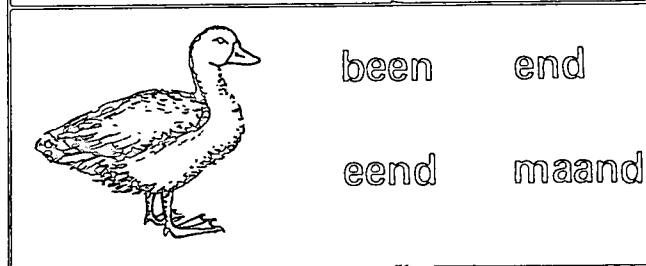
In beide toetsen moet per opdracht steeds een keuze uit vier woorden worden gedaan. Eén woord daaruit is het goede antwoord. Eén woord heeft in klank of schrijfwijze weinig overeenkomst met het goede woord. Twee woorden lijken sterk op het goede antwoord. Zij verschillen van het goede woord door een wijziging van een medeklinkerverbinding of een klinkerverbinding.

K. A. L. O. M. I onderzoekt de vaardigheid van de leerling om bij een plaatje het daarbij behorende woord temidden van andere, min of meer gelijkende woorden te kiezen. Het plaatje en de woorden worden tegelijkertijd visueel aangeboden.

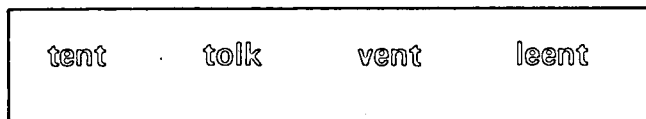
A

B

K. A. L. O. M. II onderzoekt de vaardigheid van een leerling om een gedictieerd woord in een geschreven vorm terug te vinden temidden van andere, min of meer gelijkende woorden.

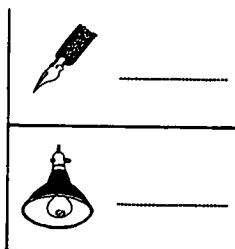
C. van Calcar e. a.
Swets & Zeitlinger, Amsterdam
1969

De 1e/2e/3e Enschedese leeskaart
voor het onderzoek naar de technische
leesvaardigheid (jan., febr., mei)

C. van Calcar, B. Tellegen,
Instrumentarium, Amsterdam, 1967

Beelddictee voor de eerste klas

Beelddictee

C. van Calcar e. a.
Instrumentarium, Amsterdam, 1967

Toetsen voor begrijpend lezen I en II

Begrijpend lezen

<p>A</p> <p>Geef Els een gezicht.</p>	<p>B</p> <p>Zet een kringetje om het kruis.</p> <p>C</p> <p>In onze tuin staan mooie tulpen en narcissen. Wij hebben ook kippen en een konijn. En achter in onze tuin staat een schommel.</p> <p>Zet een streep onder alle dieren.</p>
--	--

C. van Calcar, B. Tellegen
Instrumentarium, Amsterdam, 1967

Woordherkenningstoets

O.E. de Wit, T.W. de Wilde
Pedagogisch Centrum, Enschede,
1968

Auditief dictee voor de eerste klas

Basisonderwijs eind klas 1 - 6

Fr. M. Cesarius Mommers,
Tilburg, 1966

Naar een meer objectieve benadering
van leerprestaties:
Technische leesvaardigheid, (eind 1,
begin 2)
Spelling 2/3 en 4/5.

O.E. de Wit, T.W. de Wilde
Pedagogisch Centrum, Enschede
1965

Zinsdictee voor de tweede klas
Woorddictee voor de tweede klas

B. Th. Brus Berkhout, Nijmegen, 1968	Eén-minuuttest (technisch lezen) (klas 2 t/m 5)
B. Th. Brus, J. Bakker Berkhout, Nijmegen, z.j.	Schriftelijke opdrachten (begrijpend lezen) (Klas 2 en 3)
B. Th. Brus, J. Bakker Berkhout, Nijmegen, z.j.	Stilleestest (apart klas 3 en klas 4)
C. van Calcar, B. Tellegen Instrumentarium, Amsterdam, 1969	Woordenlijst-toets (woordkennis testen) (klas 5 - 6)

Woordkennis

Wat betekent Kies uit deze woorden:

	A	B	C	D
1 mist	raak	regen	damp	nevel
2 schateren	bulderen	lachen	klateren	klinken
3 pruttelen	prutsen	dampen	borrelen	smullen
4 imiteren	nabootsen	bang maken	boos maken	plagen

S. Wiegiersma
N.I.P.G., Leiden, 1958

Leesvaardigheidstest voor het onderzoek
van de mechanische leesvaardigheid
(klas 1 t/m 6)

I. Dommerholt
Wolters, Groningen, 1967

Differentiële zinnenleestest
(klas 1 t/m 6)

C.I.T.O.
Arnhem, 1970

Schooltoetsen Basisonderwijs: (klas 6)
Stillezen I en II,
Gemengde taalopgaven,
Spelling,
Grammatica.

Grammatica

Subtoets grammatica:

Hieronder staan vier zinnen. In welke zin is de volgorde van de zinsdelen:

onderwerp - gezegde - bepaling - lijdend voorwerp?

- A De tuinman plant de bloemen in de tuin.
- B Heb je bezwaren tegen dit bericht?
- C Met welke bus vertrekken jullie?
- D Wie veroorzaakte vannorgen een ongeluk?

Marijke en Jos gaan met de bus naar de stad.

In welke zin is de volgorde van de zinsdelen dezelfde als in bovenstaande zin?

- A Vanmiddag eten we al om half zes.
- B Wanneer kom je thuis?
- C We vieren vanavond feest
- D Zij lopen met de fiets aan de hand.

In de onderstaande zin is één zinsdeel weggelaten.

Aan het einde van de maand ... de meeste mensen hun rekeningen.

Hoe noem je het weggelaten zinsdeel?

- A bepaling - B gezegde - C lijdend voorwerp - D onderwerp

C.I.T.O.

Luistertoets Basisonderwijs (klas 6)

Arnhem, 1969

Luistertoets (experimentele versie)

Deel I heet Onmiddellijk reageren. Ik stel telkens een vraag en jullie moeten een kruisje achter het goede antwoord op het antwoordblad zetten. We doen nu eerst een oefenvoorbeeld. Luister goed naar me en zet dan een kruisje achter één van de antwoorden van het oefenvoorbeeld.

Oefenvoorbeeld: In de rij getallen 7-2-3-9-5 is het tweede getal?

o.	2
	3
	7
	9

Deel III heet Vragen beantwoorden, uitspraken voortzetten. Ik lees een vraag of een zin voor en jullie moeten kiezen uit drie antwoorden of drie vervolgzinnen. Kies de mogelijkheid die het best bij de door mij voorgelezen zin past. Oefenvoorbeeld: Waar is het station, mijnheer?

o.	Aan het eind van de straat	
	Dat is niet waar	
	Nee, deze niet	

Deel IV heet Opdrachten uitvoeren. In de rechterbovenhoek van het antwoordblad staan een aantal letters en cijfers. Sommige zijn onderstreept, om sommige staat een cirkeltje, onder sommige staat een kruisje. Je krijgt een aantal opdrachten die met die letters en cijfers moeten worden uitgevoerd.

Oefenvoorbeeld: (Aanwezige letters: A - H, aanwezige cijfers: 1 - 8)

Zet een kruisje achter één van de antwoorden van het oefenvoorbeeld op het antwoordblad.

Oefenvoorbeeld: Hoeveel krijg je, als je het kleinste getal van het grootste aftrekt?

o.	1
	2
	7
	8

Deel V bestaat uit een aantal kortere en langere verhaaltjes, die voorgelezen worden, waarna de leerling een aantal meerkeuzevragen (schriftelijk gesteld) moet beantwoorden.

Brugklas

L. Cloet e. a.
Brussel, 1961	Schoolvorderingentest: (eind basisond., begin voortgezet
Spelling, ond.)
Grammatica.
C. I. T. O.
Arnhem, 1969	Brugklastoetsen: (eind eerste helft brugklas)
Stillezen,
Taalschat.

Taalschat

Een kop in de krant luidde eens: Prins bezocht juichend Curaçao.

- A op deze kop valt helemaal niets aan te merken.
 B deze kop moet luiden: Juichend bezocht de Prins Curaçao.
 C deze kop moet luiden: Prins bezocht het juichende Curaçao.
 D deze kop moet luiden: Prins bezocht Curaçao juichend.

In welke zin is het werkwoord letterlijk gebruikt?

A Dat ligt aan jezelf	C Jan ligt met Piet overhoop
B De wind ging liggen	D Wat ligt er in het gras?

Toen Jan mocht kiezen tussen de postzegels en de sigarebandjes, was het hem blijkbaar lood om oud ijzer.

- A Jan heeft liever postzegels.
 B. Jan heeft liever de sigarebandjes.
 C Jan wil ze eigenlijk allebei heel graag hebben.
 D Het maakt Jan weinig uit.

C. I. T. O.	Brugklastoetsen: (eind van het brugjaar)
Stillezen,
Taalschat,
Grammatica,
Luisteroets,
Gebruik van het woordenboek,
Spelling. |
|-------------|--|

Spelling

De zieke ... (1) zich te veel op, terwijl hij juist zou moeten ... (2).

A (1) wind - (2) rusten

C (1) windt - (2) rusten

B (1) wind - (2) rustten

D (1) windt - (2) rustten

Welk van de onderstreepte woorden is fout gespeld?

Als er geen woord fout gespeld is, moet je D kiezen.

Vaak beantwoord^a men een brief zo laat, dat de afzender zich afvraagt^b of hij de brief eigenlijk wel gepost^c heeft.

A. a C. c

B. b D. Geen fout

Eind middelbare school

P.J.D. Drenth, P.C.W. van Wieringen Verbale Aanleg Testserie (V.A.T.)
Swets Zeitlinger, Amsterdam, 1969

Verbale analogieën:

De proefpersoon moet analogieën aanvullen door te kiezen uit vijf gegeven mogelijkheden: (b.v.: : kort = breed:)

Functies van woorden

De proefpersoon moet in twee zinnen woorden met overeenkomstige functie aanwijzen. Hij hoeft daarbij geen grammaticale termen te hanteren.

Woordenschat

De proefpersoon moet bij een gegeven moeilijk woord een synoniem zoeken uit vijf alternatieven.